
Religiozni sjaj sporedne stvari

Nogomet je najvažnija sporedna stvar na svijetu. Ova bi poznata formulacija nogometa mogla vrijediti ne samo za ushićeno vrijeme trajanja Svjetskoga nogometnog prvenstva nego i za sve učestaliju usporedbu nogometa i religije. Više je nego očito što sve Svjetsko nogometno prvenstvo čini. Zemlje koje su se uspjele izboriti za sudjelovanje pretvara u navijačke prostore i boja ih nacionalnim bojama. Ubacuje se u svakodnevnne razgovore ili ih potpuno zahvaća. Stvara druženja i navijačko zajedništvo. Nudi se kao dobra podloga reklami i zaradi. Navijači se, naravno, ne bave usporedbom nogometa i religije. To čine sociolozi, psiholozi i teolozi. No, i oni sami su najčešće i navijači. Prate nogomet, navijaju, pa o ovoj usporedbi govore i iz nutarnjeg iskustva i iz teorijskog odmaka. Usporedba nogometa s religijom, a unutar nje s liturgijom, postala je, čini se, najbolji način razumijevanja nogometa, njegove privlačnosti i njegovih granica. Usporedba je precizna i sveobuhvatna tako da čak i površni pogled brzo pokaže osnovne crte globalnoga nogometnog fenomena. Nudi nam sliku o nogometu kroz religiozni sjaj pa nam posvešćuje koliko je upravo religija pogodna za razumijevanje temeljnih ljudskih potreba. Usporedba, naravno, pretpostavlja poznavanje religije. Ne bi bilo velike koristi od proglašenja nogometa zamjenskom religijom i istodobnog površnog poznavanja religije. Pa ipak, čini se da se upravo to događa. Što je slabije autentično religiozno iskustvo, to se lakše nogomet vidi kao zamjenska religija.

Dok je još živo iskustvo Svjetskoga nogometnog prvenstva prigoda je svratiti pozornost na najupadljivije elemente ove usporedbe. Religija se smješta u sedmi dan stvaranja. Bog je najprije stvarao svijet, a onda je otpočnuo. Svijet se tada pokazao u svom svečanom svjetlu i svježem sjaju. I nogomet se smješta u sedmi dan u tjednu. Igrači preko tjedna treniraju, a u nedjelju se, na dan utakmice, pokazuje što su učinili za vrijeme radnoga tjedna. Nedjeljna liturgija počinje pjesmom. I na stadionu sve počinje pjesmom. U crkvi se pjeva ulazna pjesma, a na stadionu pjesma kluba ili nacionalna himna kada igra reprezentacija. U crkvi se službenici oblače u posebnu odjeću, a vjernici dolaze obučeni

svečanije negoli se oblače radnim danom. Odjeća igrača i navijača igra veliku i važnu ulogu. Stadioni su preplavljeni bojama kluba ili nacionalnim bojama. Iz afričkih je religija na sportske stadione prešao običaj bojanja lica. Tako navijači sportskom događanju prilagođuju ne samo svoju odjeću nego i svoje tijelo. Obred u crkvi započinje pozdravnim obraćanjem predvodnika obreda prisutnim vjernicima. U nogometni ritual spada i početno obraćanje momčadi navijačima. Ono će se ponoviti i na kraju utakmice, a na poseban način ako je rezultat utakmice uspješan i poželjan. Navijačka skupina koja tvori srce navijača najčešće ima i svoje ime i posebno mjesto na stadionu.

Najviše se religiozne sličnosti vidi, naravno, oko srca nogometne igre: oko gola. Na igralištu postoje dvije posebne linije, linije gola. Preko linije koja pripada protivničkoj momčadi potrebno je prebaciti loptu. Lopta mora ući u gol, iza linije. Liniju čuvaju svi igrači. Ona je zabranjena za protivnike. I, istovremeno je potrebno loptu prebaciti preko suparničke linije. To je pravi cilj cijele igre. Na tim linijama lopta prelazi u drugi svijet. U trenutku prijelaza lopte preko linije gola na stadionu se događa ekstaza, izljev sreće, eksplozija radosti. Gol je praćen usklikom, vikom, dizanjem ruku, ustajanjem s mjesta. Igrači se grle, padaju na koljena, podižu glavu i ruke prema nebu, plešu, ljube se, šalju znakove svojim najdražima, trče prema svojoj publici. Na stadionu vlada ushićenost, vika, razdraganost, pjesma kojom ne dominira volja za skladom, nego glasnost i sveobuhvatnost.

Na drugoj, protivničkoj, strani isti događaj praćen je sasvim suprotnim reakcijama. U nogometnoj kolektivnoj memoriji zasigurno će ostati urezane slike brazilskih navijača kada su se u kratko vrijeme suočili s neočekivano visokim porazom u trenutku kada su vjerovali da će im Svjetsko prvenstvo kod kuće podariti i naslov svjetskog prvaka. Nevjerica, suze, zatečenost, klonulost, nijemost. Širom otvorene oči koje ne vjeruju da je istina to što im se događa pred očima. Obamrlost i shrvanost. Nemoć da sami išta promijene oblikuje lica ljudi prisiljenih promatrati nestanak nade.

Na utakmicama na kojima lopta ni jednom ne prijeđe preko linija gola, ne događa se ni izljev sreće ni tuga. Navijači odlaze, a da nisu doživjeli izlazak izvan čvrstih granica svakodnevice. Došli su na stadion, očekivali jake emocije, a nije se dogodilo mnogo. Nisu razočarani, a nisu ni sretni.

Stadion je mjesto jakih emocija. To je jedan od važnih razloga njegove privlačnosti. U svijetu koji je svim jakim emocijama postavio granice, stadion je rijetka iznimka. Dvije krajnje emocije zbivaju se istodobno. Radost i tuga. Pritom tuga jedne strane povećava radost druge, a radost druge produbljuje tugu prve.

U tom postoji i velika sličnost navijača s vjernicima i njihova velika razlika. Religija je iskonsko mjesto najdubljih emocija. Štoviše,

svaka emocija, dočim uđe pod religiozni obzor, dobije i na dubini i na intenzitetu. Pa ipak, intenzivne religiozne emocije nisu nadasve kolektivne, nego osobne. Stadion je, međutim, privilegirano mjesto kolektivnih emocija. Nitko u svojoj sobi ne može doživjeti potpunu uključenost u emocije navijača na stadionu. I tu se pokazuje važna razlika virtualno posredovanih emocija i tjelesne prisutnosti i uključenosti u skupinu, odnosno zajednicu. Kršćanstvo, primjerice, smatra da je za sudjelovanje u liturgiji i nadasve u sakramentima potrebna tjelesna prisutnost. Istinskim je navijačima odlazak na stadion nezamjenjiv s praćenjem utakmice preko televizijskih ekrana.

Unutar religioznog obzora postoje i neke privilegirane emocije. Kajanje, radost ili mir, primjerice. Na stadionu pronalazimo euforična stanja sreće, osjećaj pobjede, nadmoći ili, obratno, osjećaje poniženja, nemoći i gubitka. U njima se pojedinac stapa u masu. Navijačka je masa pravi subjekt stadionskih emocija. Emocije u vjerničkom životu proizlaze iz odnosa s Bogom. Pokazuju kako je nekome i kako sebe razumije iz odnosa s Bogom. Pojedinac svoj odnos s Bogom gradi iznutra. Unosi u odnos sve što jest. Na stadionu se emocije stvaraju ovisno o rezultatu igre. U igri sudjeluju dvije suprotstavljene momčadi, a emocije navijača nisu rezultat njihova navijačkog truda. Navijači su u neobičnom stanju. Potpuno su emotivno uključeni u događanje, preplavljeni su emocijama, a praktično o njima ne ovisi ništa. Njihov trud nema realnog učinka na emocije koje ih zahvaćaju.

Stadionom vlada posebno ozračje. Izdvojen je od ostalog svijeta. Ljudi koji nisu uvučeni u nogometni svijet, ne razumiju navijače i njihovo ponašanje. Podjednako, ni ljudi izvan religioznog svijeta ne razumiju pobožne vjernike i njihovo ponašanje.

Hodočašće je još jedna sličnost religije i nogometa. Stadion po svojem položaju i funkciji nalikuje hramu. Izdvojeni je prostor i ima svoja pravila. Okružen je prodajom navijačkih devocionalija. Navijači dolaze u skupinama, obilaze stadion i pjevaju navijačke pjesme. Tko je bio u hodočasničkim mjestima mogao je opaziti sličnost s procesijama, trgovinom nabožnim predmetima i pjevanjem pobožnih pjesama. Svakako, valja opaziti razliku. Dok vjernik odlazi na sveta mjesta iz želje da se susretne sa Svetim, navijači putuju za svojim klubom, na stadione koji pripadaju protivničkom klubu, pa se njihovo ponašanje na tuđem svetom mjestu pokazuje ujedno i kao prkos i kao odanost svome klubu. Navijači putuju sa svojom svetinjom.

Na stadion se ne može ući u svako doba. Ne može se ni doći na svako mjesto. Navijačima je zabranjen pristup u samo srce događanja: na travnati teren. U događaju na terenu ne smiju sudjelovati. Smiju samo promatrati. Kao što je vjernicima zabranjen pristup oltaru, tako je navijačima zabranjen pristup terenu za igru. Pri tome je, čini se,

nogomet daleko stroži i dosljedniji u svojim zabranama pristupa od crkvenog razgraničenja oltarnog prostora.

Trofeji za koje se momčadi bore uvelike naliče kaležu i politici. Pobjednici će ih smjeti podizati u vis, piti iz njih i cjelivati, dakle pokazivati geste koji nedvojbeno podsjećaju na katoličku liturgiju.

Uz nogomet je vezano i iskustvo patnje. Patnja se veže uz trud i trening preko tjedna, uz napor i zalaganje na utakmici, a nadasve uz bolna iskustva poraza. Navijači trpe zbog nesavršenosti igrača, pogrešaka trenera i, najviše, zbog poraza i sreće protivničke ekipe. Trpe i zbog nepravednih sudačkih odluka. Očekuju pravdu i nedodirljivost pravde, a uvijek iznova se moraju nositi s nepravdom i nesavršenošću sudaca.

Sličnosti nogometnog svijeta s religioznim su mnoge. Pa ipak, nogomet nije religija. Nije ni jasna i nedvojbeno zamjena za religiju. Nogomet može preuzeti neke društvene uloge religije. Može stvoriti osjećaj pripadnosti i zajedništva, nuditi snalaženje u svijetu vrijednosti, može posredovati sliku svijeta i upravljati emocijama navijača. Može ritualizirati svakodnevni život i čak se nuditi kao prevladavanje kontingencije.

No dočim se pojave pitanja koja se odnose na pojedinca i njegov osobni život, smisao ili odluke, sva sličnost nogometa s religioznim životom blijedi. Nogomet ne tješi. Utjehu za gubitak značajnih ljudi nitko, pa ni najvatreniji navijači ne traže na stadionu. Životna razočaranja mogu ponekad pronaći zamjenu za izgubljeno u nogometu, ali je gotovo nemoguće ukloniti svijest o tome da je nogomet surogat. Stadion je gluh za pitanja smisla. Prebučan je za tiha i suptilna pitanja usmjerenja i smisla života. Čak i najprivrženiji navijači znaju da im svrha života nije na stadionu. Pitanja krivnje, oprosta, odrješenja i pomirenja ne nalazi ni svoje mjesto ni svoje rješenje na stadionu. Nema u nogometu zamjene za svakodnevnu molitvu, ispovijed, razgovor. Nogomet ne može nadomjestiti svijest o potrebi dobrih djela i ljubavi prema bližnjemu. Podjednako proslave novoga života, novoga početka ili životnih raskrižja nemaju svoje mjesto na nogometnim utakmicama. Nogomet ne obećava konačno spasenje i vječni život. Nogometni spektakli ne dovode u blizinu nastanka i smisla svega.

Pa ipak, nogomet je presvučen religioznim sjajem. Nikada to nije tako vidljivo kao u vremenu Svjetskog nogometnog prvenstva. No njegov religiozni sjaj nije nadnaravni. Posve je naravan. Nogomet ostaje u granicama ovoga svijeta. Ma koliko se u vremenu svoga religioznog sjaja činio važnim, nogomet je ipak samo sporedna stvar.

Ante Vučković